

Anette Borchorst

Indledning

I 1980'erne har velfærdsstaten for alvor været genstand for diskussion, især fordi de offentlige udgifters niveau i stigende grad opfattes som et påtrængende samfundsøkonomisk problem. Både blandt forskere og politikere beskæftiger man sig med forklaringer på den offentlige vækst og konsekvenserne af udvidelsen af de offentlige aktiviteter. Svarene er langt fra entydige, og når velfærdsstaten får karakter, er vurderingerne også meget forskellige. Der aftegner sig forskellige konfliktlinier i disse diskussioner. De politiske ideologiers forskellige opfattelser af marked og stat er de mest dominerende og synlige, men der aftegner sig også kønspolitiske forskelle og forskelle mellem land og by.

I dette nummer af *Politica* analyseres den danske velfærdsstat i 3 artikler. De tematiserer alle forholdet mellem netværk og velfærdsstat, men ud fra forskellige indfaldsvinkler.

Bent Rold Andersen diskuterer forskellige forklaringer på væksten i de offentlige udgifter. Han forholder sig kritisk til den såkaldte asymmetriskole, som blandt andet er blevet udbygget i en doktorafhandling af Ole P. Kristensen. Asymmetriskolen fokuserer på institutionelle årsager til den offentlig udgiftsvækst og hvilke politiske interesser, der er i stand til at få deres politik gennemført.¹ Tesen er, at der i de institutionelle og administrative systemer er en stærkere tendens til udvidelse af den offentlige service end til at dæmpe den, og asymmetrien begrundes blandt andet med, at finansieringen via de generelle skatter medvirker til at skjule sammenhængen mellem ydelse og omkostning. Rold Andersen fremhæver imidlertid, at væksten især er sket inden for områder, der ikke kan forklares via asymmetri. Væksten i pengeoverførslerne skyldes således ændringen i folkepensionen og stigningen i arbejdsløsheden, dvs. at stigningen har været betinget af hensynet til fordelingen og konjunkturudviklingen. Væksten i de offentlige serviceydelser skyldes primært, at staten overtog opgaver, som netværkene og familierne ikke længere kunne tage sig af, da kvinderne kom ud på arbejdsmarkedet. Omsorgen over for børn og unge, syge og ældre var således opgaver, der blev hjemløse.

Både Rold Andersen og asymmetriteorien lægger op til omstilling af den offentlige sektor, men her hører enigheden også op, og de politiske implikationer af de to opfattelser er ret forskellige. Ole P. Kristensen lægger blandt andet op til at indføre en direkte sammenhæng mellem aktiviteter og finansiering. Dette kan for eksempel via afkollektivisering således at en del af de offentlige aktiviteter udføres af andre producenter, for eksempel på det private marked. Han foreslår desuden, at dele af de offentlige serviceydelser erstattes af pengeoverførsler. Det øger den enkeltes valgmuligheder i forhold til ydelse og omkostning. Rold Andersen mener ikke, at det vil løse problemet at overføre træk fra det private erhvervsliv

til den offentlige serviceproduktion. I stedet foreslår han, at der skal lægges vægt på andre former for adfærdsstyring i den offentlige sektor, der sigter mod genopbygning af netværkene blandt andet via øget borgersamarbejde og selvforvaltning.

I min egen artikel analyseres forholdet mellem kønsarbejdsdeling og velfærdsstat. Jeg hævder, at den væsentligste drivkraft for den vedvarende forandring i kvindernes placering har været udbygningen af statslig service, og her især omsorg for børn, syge og gamle. Denne udvikling gav kvinderne mulighed for at opnå økonomisk selvstændighed og politisk indflydelse. Imidlertid skete der ikke samtidig nogen større ændring af kønsarbejdsdelingen. Omsorgsarbejdet gik altså fra at være ulønnet til lønnet kvindearbejde, og det er fortsat først og fremmest kvinder, der løser de modsætninger, der eksisterer mellem arbejds- og familieliv, specielt i relation til børnene. Kvinder er langt mere sårbare end mænd over for privatisering af serviceydelser i form af tilbageførsel af opgaver til det civile samfund og væsentlige fordyrelser eller forringelser af de offentlige servicetilbud, blandt andet fordi kønsarbejdsdeling både bunder i socialisering og i strukturelle forhold.

Alan Wolfe fokuserer på konsekvenserne af velfærdsstatens udbygning for de moralske forpligtelser. Han repræsenterer med sin artikel et udefrakommende blik på den danske velfærdsstat og de øvrige skandinaviske velfærdsstater. Han mener, at de har været baseret på en antagelse om, at staten kunne fungere som samfundets moralske samvittighed, og at de faktisk langt bedre end de markedsstyrede samfund varetager omsorg for menneskelige behov. De er imidlertid blevet offer for deres egen succes. Samtidig med, at velfærdsstaten overtog omsorgsopgaverne for børn, syge og gamle, overtog den også de moralske forpligtelser, således at den enkeltes følelse af solidaritet og ansvarlighed svandt ind og blev erstattet af skattebetaling. Et højt skattetryk virker imidlertid i retning af at styrke individualismen og svække den enkeltes kollektive ansvarlighed, og den stigende udbredelse af sort arbejde i de skandinaviske lande afspejler, at mange foretrækker udveksling og forpligtelser i det civile samfund frem for i statsligt regi.

De to sidste artikler repræsenterer forskellige vurderinger af det civile samfund. Mens Wolfe argumenterer for, at det civile samfund tidligere havde en høj grad af moralsk forpligtelse i sin omsorgsvaretagelse, lægger jeg vægt på, at det byggede på kvinders ulønnede arbejde og forudsatte, at de var fraværende på samfundets dominerende arenaer, marked og stat. Mens Wolfe peger på, at der må ske en afbalancering af personligt og kollektivt ansvar, og at den enkeltes ansvarfølelse udbygges via praksis, lægger jeg vægt på, at omstillingen af den offentlige sektor bør ske ud fra bevidste ligestillingspolitiske hensyn, hvis det ikke skal føre til styrkelse af den hierarkiske kønsarbejdsdeling.

Noter

1. Jævnfør Ole P. Kristensen, *Væksten i den offentlige sektor*, København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 1987.